

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (24.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejsébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Bennünket, kistisztviselőket hivatali működésünkben alig érintett még ekkor a hatalomváltás. Dr. Bolchiş Victor lett az új postaigazgató. Egyelőre minden jelentés, irat magyarul készült, nem is volt román nyomtatvány. Fokozatosan elkezdődött azonban a különféle hivatalok elnevezésének átkezesztelése román nyelvre. Így lett a bíróságból *judicătorie*, az árvaszékből *sedria orfanală*, a polgármesteri hivatalból *primărie*, a megyei főispáni hivatalból *prefectură* stb. Hogy a lelkünkben mi játszódott le, az kinek-kinek a magánügye volt. Minden melengetett álmunk összeomlott, még mindig voltak azonban, akik reménykedtek. Hogy miben, ők se tudták pontosan megjelölni. Olyasféle kinyilatkoztatásokban, hogy „ilyen igazságtalanság nem történhet, ha van Isten”... Egyre többen mondták, hogy kicsit még várnak, ha békén hagyják őket, de ha nem változik vissza semmi, akkor irány Budapest. Csak ne lenne ott proletárdiktatúra – mert a többséget az se vonzotta, nem ám!

Kis idő múlva kezdett a bevonuló román hadsereg és hivatali apparátus „nagyvonalúsága” csökkenni. Kosuthhoz, Bemhez és másokhoz kötődő magyar történelmi emlékek, szobrok repültek a levegőbe, „kíméletből” nem börtönöztek, ítétek el embereket, hanem botoztak, 25-50 botütéssel büntették azokat, akiket valamilyen vétkesnek találtak. A volt vörösörök nagy részét elhurcolták vagy kivégezték. A régi magyar előljárók bratyiztak a román tisztekkel, és felhasználták a helyben történeteket nem ismerő román hadsereget, hogy a maguk sérelmeiért visszafizessenek a haragosaiknak, ellenfeleiknek, üldözötteiknek. Amikor aztán a Vörös Hadsereg áttört a tiszai fronton, a léboló községvezetők, a románokkal bratyizó magyar urak is kereket oldottak, menekültek a románokkal kelet felé, a ziláltan ugyancsak menekülni kényszerülő román hadakkal együtt. Akkor az egész Tiszántúl és Várad lakossága azt hitte – a románok is! –, hogy jönnek vissza a magyarok, akár mint vörösök, akár másképp. Tévedtek... Egyébként április 20-án a Bihar megyei Román Nemzeti Tanács elnöke, dr. Coriolan Popp üdvözölte a Városháza előtt a bevonuló román hadsereg élén parancsnokló Moşoiu tábornokot. (A város átadásáról és átvételéről szóló, napokkal később

megszövegezett jegyzőkönyvet betűhíven közölte a *Nagyvárada* 1940. évi karácsonyi száma.) A bevonulás után 8-10 napig nem volt semmi megtorlás, a vörösőröket se szedték igazán össze, de május elejétől – talán a magyar Vörös Hadsereg támadásának előkészületei miatt? – letartóztatások kezdődtek mindenfelé. A földbirtokok korábbi tulajdonosai visszatértek, elkezdték a számbavételt: mi hiányzik, ki rabolta el, kit terhel a felelősség? Fenyegetőztek, besúgásra lehetett őket fölhasználni. A zsidó kereskedő polgárság is kiüzetelte magának a „bűnbocsánatot”, lelkesen szolgálta a román hadiutánpótlást, és lepénte az új román vezetőket, a megszálló erők tisztjeit. Megint a munkás, a paraszt maradt a pácban, neki nem volt se összekötése, se pénze.

Idest is beidéztek, megbotozták! Sejtettem, ki járta ki neki ezt a „jutalmat”, amiért az agrárbizottságban el-elmondogatta a véleményét. Mikor ezt valakitől megtudtam, Piroska alig tudott visszatartani, hogy akár gyalog útra ne keljek, el ne menjek Albisra, és agyon ne verjem saját két kezemmel, meg életem végéig hozzám szegődött botommal azt, aki Idest megbotoztatta. Nem a román katonára haragudtam, aki az ütések kimérte szegény Idesre, hanem azokra, akik nagy úri „becsületességükben”, „hazafiságukban”, szegényt lenéző aljasságukban a megbüntetendők listájára tették. Akik nem Duklánál, nem Doberdónál, nem az Ojtozi-szorosnál, még csak nem is Csucsánál, a Boncza-kastély környékén védtek a magyar hazát, hanem előbb végigdekkolva a háborút, utána összefogva az idegen megszállókkal, az albisi Gátsor 98. alatti Mozog Nagy Sándornéra veretett 25 botütéssel hősködtek, csupán azért, mert ő mindig szemébe mondta mindenkinek az igazságot, miközben a légynek sem ártott. A falut is kedvem lett volna botommal szétverni, hogy túrta ezt és a többi aljasságot. Mert másokat is megverettek, megbüntettek vagy elhurcoltak végül, ártatlanul. Érdekes módon a Vörös Őrségbe belépett egykori csendőröknek nem esett bajuk, hacsak nem később, azért, mert magyar csendőrök voltak. Az külön fölháborított, hogy se a nagytiszteletű úr, se jó emlékezetű tanítóm nem sietett – ha módja volt rá – Ides segítségére, hiszen ők aztán igazán tudták, hogy nem verné való bűnös. (...)

A hatalomváltás engem máskülönben nem érintett, annyira se, amennyire vártam. Tóth úr, a háziurunk, egy ideig fenyegetőzött a románok bevonulása és összes háztu-

lajdonosi jogának visszaállítása után: ha kikérdezik, nem fogja eltitkolni, hogy a Károlyi-kormány idején megnyit járt ide az a későbbi „vörös vezető”, Tatár Géza. Ő nem tudja biztosan, hogy és mint volt, de bizonyára én is valamiféle vörös megbízott lehettem, mert, ugye, sokat vitatkoztam ővele is a lakbérek dolgában. Mondtam, nosza, jelentsen föl! Majd én a saját elismervényével fogom bizonyítani, hogy hazudik, mert tőlem pontosan átvette a lakbért, ami meg se illette a kommunista rendelkezések szerint. Ha tehát valamit elkövettem, az csupán annyi volt, hogy megszegtem a halálbüntetés terhe mellett betartandó direktórium előírások egyikét – az ő javára, az ő érdekében.

Attól tartottam, hogy hivatalbéli kollégáim közül valaki fölpíszkálja a Károlyi-forradalom időszakában betöltött ama funkciót, hogy ha ülésezett a postahivatali forradalmi tanács, akkor annak egyik tagjaként én is melengettem a fenekemmel az egyik széket. Megtehettem volna valaki, hogy ezt felfújja, de annyira bizonytalanok voltak épp az ilyen, feljelentgetős természetű emberek az új helyzet további alakulását illetően, hogy amikor a magyar Vörös Hadsereg offenzívát kezdett, átkelve a Tiszán, akkor ők voltak az elsők, akik terjesztették a „biztos helyről szerzett értesülésüket”, ami szerint napokon belül visszajönnek a vörösök Váradra, az „oláhok” elmenekülnek, Erdély ugyan bizonyára a románoké lesz, de csak Csucsától keletre. Ezért aztán egyformán kezdtek popsit nyalni az új, a románok által kine-

vezett postafőnökek, Luputz János volt postafőtiszt kollégának, aki Ion Lupețiu néven vette át a hivatal vezetését, Soós Jenő, proletárdiktatúra előtti és Anné elvtárs, proletárdiktatúra alatti volt főnökeinknek.

Egyik napon azt kérdezi tőlem valamelyik kolléga, aki már csomagolt, de még nem ment el: tudom-e, mi van a váradi domboldalon, a Kurtágék szőlőjében? Mondom, fogalmam sincs, arról se, hogy mi van ott, arról se, hogy ki vagy mi az a Kurtág.

– Ott, náluk jövünk össze páran, megbízható, jó magyar emberek, és megtárgyalgatjuk a magyarság sorsát, a célra vezető magatartást.

Annyit beszélt, hogy rávett, elmentem. Mikor láttam, hogy a minden bizonnyal titkos összejövétel szónoka a főnökségéből inkább magatartása, mint magyar volta miatt kitett Soós Jenő lesz, már visszafordultam volna, de éppen ő nagy ovációval fogadott, mondván, meg van hatódva, hogy engem is itt üdvözölhet. Eszerint én is úgy határoztam, hogy repatriálok? Fejtegette, hogy ki a jobb magyar: az-e, aki megy, vagy az, aki marad? Tauber Adél kolleginánk, aki azt a bizonyos „Eredj, ha tudsz” című (nem versemet, hanem a Végvári által véglegesített formája előtti) „nyersemet” szétkürtölte a Hughes-készülékén, most elővett egy példányt abból, amelyik ide-oda cirkált a távirón (sok távirókezelő tulajdonában meglehetősen, ha rejtegetve is), és azt kérte: olvassa föl a szerző. Akkor én még annak a költeménynek az eredeti, általam írt nyers változatát kívülről is tudtam. Előadtam, s a végén elsírtam magam. Többen, főleg nők, szintén sírva fakadtak. Soós, a volt főnök, vén tölgyhöz hasonlította magát, aki már nem tud hajolni a derékba törés veszélye nélkül. Beszéde végén nyitva hagyta a kérdést: ki, hogyan bírálja el azok magatartását, akik mindennek dacára maradnak az „oláhok” szolgálatában, illetve az ővele egy úton járókét, akik úgy döntöttek, mindenképpen elmennek. Szinte egyhangú határozattá vált a jelenlevők hangulata szerint, hogy „aki marad, az áruló”.

Én akkor szót kértem, és közöltem, hogy mást mondani, mint ami az imént elhangzott versben van, nem tudok, nem is akarok. Van, aki azt reméli, jobb sorsa lesz, ha elmegy, de olyan is kell, aki ebben kételkedik, és itt marad. Mert ha

mind a hárommilliónyi erdélyi és megszállt területi magyar fölkerekedik, akkor itt mi magunk adjuk föl a nemzetiségi hadállásainkat, ezzel szolgáljuk ki valóban a román ábrándokat, hiszen kitakarítjuk önmagunktól történelmi magyar hazánk egyharmadát: nesztek, itt van, csak ti lesztek benne, meg a szászok, a svábok és a zsidók. Még a magyar anyanyelvű zsidók is elvonulnának. Én ezzel nem értek egyet! Ezért írtam a verset is. Nézetem szerint itt kell megvédenie kinek-kinek a saját állásait, ha kiverik belőle, akkor másikat szerezni, és ott megmaradni. Ahogy én tudom, a csehek meg a szerbek közös, egymással érintkezést biztosító korridort akarnak a Dunántúl nyugati részén; a szlovákok szerint az Alföld jó része is „ősi tót föld”; a románok szerint minden „ősi román föld” a Tiszáig, vagy azon is túl. Már arról is hallottam, hogy a szerbek és a horvátok Baranya magyar voltát vitatják. Hát, ha egy-két megye marad a 64-ből, hová az istenbe menjünk onnan, ahol e pillanatban otthonunk, ingóságunk, ingatlan vagyionunk, rokonságunk van? Ott, összeszorulva egymást fogjuk fölfalni, mint az emberevők, attól való félelmünkben, hogy itt megminket fálnak föl. Nem, én azokkal tartok, akik vállalják a végvári harcot életben maradásunkért, és azért, hogy ha egyszer eljön az ideje, lesz egy erős magyar kormány, amelyikre a nagyhatalmak is adnak. Én nem megyek!

– Én megyek! Én is megyek! – hangzott innen-onnan.

– „Eredj. Ha tudsz!” – válaszoltam.

A Kurtág-szőlőben tartott tanácskozás résztvevőinek többsége helytelenítette a felfogásomat. Egy maroknyi kisebbség azonban, főképp az alacsonyabb beosztásúak, néhány rangosabb kollégával együtt, velem tartott. Mi fogtuk is magunkat, és eljöttünk. Mert minket kötött az új hivatali vezetés megszabta munkaidő és munkafegyelem is, a távozókat már semmi, de semmi! Pár nap múlva – volt, aki csak hetek múltán – el is távoztak tőlünk azok, akik a repatriálás mellett döntöttek. Szinte feleannyian se maradtunk a postahivatalban magyarok, és a későbbiekben ez nehezítette a helyzetünket. És eközben a repatriálók helyzete se volt rózsás – néhány kivétellel – az első tíz-tizenöt évben...

Nagyvárad kiürítése után egyébként Püspökladányban már április 23-án megalakult a Bihari Vörös Ezred, e körül bábáskodott Tatár Géza bátyám is. Nem tudom, milyen rangban, csak üzent valakivel, egy volt román katonával, aki hazafelé tartott a hadifogságból. Azt is megtudtam, hogy a lánya, az én szerelmetes Ágnesem viszont Budapestre utazott, a férjéhez. Hogy válni-e, vagy kiegyenesíteni azt, ami elgörbült közöttük, egy ideig nem tudtam. A ladányi, bihari „vörösök” már harcra is keveredtek, védték Hajdúszoboszló vasútvonalát, 180 váradi és sok más, hozzájuk csatlakozott vöröskatonára és vörösőrré. A nevezetes 39-es dandárban is harcoltak bihari vöröskatonák. Aztán híre jött, hogy Abonynál foglaltak állást, részt vettek a szolnoki „fehér” felkelés leverésében. Május 9-én Szamuely Tibor felakasztatott egy sereg embert, „megszemlélté” őket, az ezred létszáma már nyolcszáz fő alá csökkent. Parancsnoki karában már akkor senki se akadt a Bihar megyei direktórium tagjai közül, pedig Patócs, Végh, Katz Béla is ott szolgált. Ez utóbbi szerkesztette az ezred lapját, a *Bihari Vörös Újságot*.

Nagyvárad megszállása után a román hadsereg előbb a Tiszáig nyomult előre. Északon a csehek is csatasorba álltak, kezdtek dél felé araszolni. Május elsejétől Budapesten Stromfeld Aurél, a Ludovika stratégiatanára vezetésével, nagy erővel folyt a Vörös Hadsereg szervezése, feltöltése. Ezután Kun Bélának offenzívába lendültek. A támadás északi irányát a terület gazdasági értékei, az erdők és a bányák szabták meg. Júniusra el is érték a lengyel határt, felszabadították a cseh megszállás alól Miskolcot, Kassát, Eperjest, megghiúsult a cseh–román erők egyesítése. Kikiáltották a Szlovák Tanács-

köztársaságot is, úgy festett a dolog, hogy a régi történelmi Magyarország határai között, proletárdiktatúrák formájában, sikeres felszabadító harcok esetén, kialakítható egy „vörös föderáció”, szlovák, román, szerb, horvát autonómiával, új alapon, főleg ha sikerül érintkezést találni Leninék szovjet erőivel. Előrelendült a keleti offenzíva is, a magyar Vörös Hadsereg átkelt a Tiszán, kezdte visszanyomni a románokat, azok már készültek Váradot kiüríteni. Tóth úr máris szaladt át hozzánk egyik este, hogy hát Nagy úr, ha visszajönnek a vörösök, hogy lesz a lakbérrel? Mi lesz a házammal? Mondtam, hogy én nem tudom, mi hogyan lesz, de nem hiszek abban, hogy ami volt, az újra visszajön. Ha igen, akkor csak átmenetileg. Kun Bélának úgy döntöttek, hogy a tanácsrendszer nemzetközi elismeréséért cserébe teljesítik a franciák követelését, és visszavonják Észak-Magyarországról a csapataikat, beszüntetik az amúgy is kifulladásban levő keleti offenzívát a románok ellen. „Akkor marhák!” – fakadt ki Tóth úr, pedig hát – többek közt – az ő házáról meg lakbérééről volt szó, nem az enyémről. Aztán végül is július végére a magyarországi proletárdiktatúrát a körös-körül beözönlő, az antant által cseh, román, francia fegyveresekkel támogatott intervenciók megdöntötték. Összeroppant a külső és a belső nyomástól. A bukás okai közt a katonai túlerőt, a belső árulást (a tisztikarét, a rendőrségét), a földkérdés megoldatlanságát, az „ideológiai színvonal alacsony fokát”, egyes vezetők anarchista magatartását és más ügyeket szoktak főlemlegetni.

Ezek pontos meghatározása és minősítése nem az én dolgom, nem tudhatom – pláne innen, Váradról –, hogy „odaát”, a Vörös Magyarországon mi, hogyan volt.

Tatár Géza többé sose került elő. Állítólag a bukás után Bécsbe emigrált, ott hunyt el betegségben. Mások látták a Tiszánál, a Szajol körüli harcokban elesni. Egyszer, már a második bécsi döntés után, 1942-ben, kíváncsiságból, hogy miket hordanak össze, elmentem itt, Váradon egy gyűlésre, melyet a nyilaskeresztes párt szervezett, s amelyiken Szálasi Ferenc zagyvált valamit az általa elképzelt „magyar jövőről”. Én a kíséretében láttam egy zöld nyakkendő, nyilas jelvényes, idős férfit. Meg mertem volna esküdni, hogy senki más, mint az egykori Tatár Géza, persze, huszonöt évvel idősebben! Bajsa és pofaszakállja volt. Odamentem hozzá, meg is szólítottam. Meg akartam tudni, hogyan lesz Saulusból Paulus. Szemében olyasféle rebbenést véltem fölfedezni, hogy ő is megismert. De más néven mutatkozott be, mondta, hogy Tatár Géza nevűt soha nem ismert. Ágnes akkor már ismét itt élt, Váradon. Lehet, hogy vele is összejött titokban? Gyanúmat továbbra is fönntartottam, hogy ő volt az. A gyűlés után nyomába szegődtem, mert nem hagyott nyugodni a dolog. Jó távolságból és kissé nehézkesen követtem. A Körös utca felé indult, s arra igyekezett, ahol annak idején a Tatár-ház volt. De azt már évekkel ezelőtt lebontották, egy nagy épületsor állt a helyén. Amikor meglátta a kanyarból, hogy amit keres, az már nincs, visszafordult. Beálltam egy kapu alá, és megvártam, míg odaér. Akkor előléptem:

– Nincs már az a ház, Tatár bátyám! – mondtam neki.

Indulatosan fogadta a szavaimat.

– Mit akar tőlem? Ki az a Tatár? Spicliszedik utánam? Horthy- és zsidóbérenc? Hagyjon békén, mert rendőrt hívok!

Békén hagytam, pedig a hangjáról bizonyossá vált számomra, hogy ő az! Nagyon meglepett volna, ha 1945 után – mondjuk, a Zsidó Védelmi Liga megbízottjaként látom viszont... De sose láttam többé, nem is kívántam látni! A nyilasokat különben is létezésük óta gyűlöltem. 1944. október 15. után bőven rá is szolgáltak előlegezett gyűlöletemre. Ki tudja, lehet, hogy ha ők nincsenek, a győztesek enyhébben ítélnék meg ben-

nünket, és akkor ezeket a sorokat most nem Oradeán, hanem Nagyváradon írom. Nem biztos, de elképzelhető...

Azt hiszem, 1919. július közepe táján jelezte Piroska, hogy megírhatom Ideséknek: útnak indult első váradi unokájuk. Másféle, albisi vagy érolaszi ugyanis már volt néhány, de a miénk érkezésére – nem is tudom, miért – nyugtalanul vártak. Vagy belőlem nem néztek ki ennyit, vagy inkább Piroskából, kiről Etelka néném nemcsak nekem, nekik is kifejthette ama véleményét: annyira gyöngye asszonyka, hogy bele fog pusztulni első gyermeke világra hozatalába. Hát, az tény, hogy a terhességet nem viselte valami könnyen. Az sem tagadható, hogy éppenséggel várhatunk volna valamivel nyugalmasabb időkre az első gyermekkel. Hiszen pár hónappal voltunk a románok bevonulása után, még jóval a helyzetünket véglegesítő trianoni békeszerződés előtt. Hivatali munkám, a kollégáim személye is állandóan változott. Időnkint kihallgattak arról, hogy mi volt 1919 elején, mit tudok másokról, fönntart-e valaki a kollégáim közül titkos kapcsolatot a magyarországi hatóságokkal, ezt egyfolytában firtatták, én miért maradtam itt, mások miért mentek el. Nem sokra mentek velem, de igyekeztem úgy válaszolni a hol formális kihallgatás, hol barátságos csevegés közben, valamint főnököm, Lupuțiu jelenlétében lezajlott „beszélgetések” során, hogy se magamnak, se másoknak ne ártsak. Az innen kimenő és az ide érkező levelek a kezemen mentek át, azt nem

tagadhattam el, hogy ki kap meghatározott helyről vagy személyektől postát. Végére is nem valószínű, hogy csak az én információmra bízta magukat az állambiztonsági szolgálat (a *Siguranța*) munkába lépő szimatolói. Másokról én sose tudtam semmit. Hivatkoztam arra, hogy öt-hat ember munkáját látjuk el ketten a barátommal, M. Lacival, nincs tehát időm se beszélgetésekkel, se megfigyelésekkel tölteni a hivatali órákat. Magamról nem tagadtam semmit. Elmondtam, hogy valóban funkció nélküli tagja voltam a Károlyi-idők forradalmi bizottságának a Postán, mert bevásárolták, és mert lényegében az átalakulással egyetértettem, csak azzal nem, ami a rendteremtés hiányában az időt a falvakban és a városokban töltötték. A proletárdiktatúra idején viszont semiféle megbízatásom nem volt, ezt a kollégák is igazolhatják. Azok elmentek mind, akik a direktóriumban, a Vörös Őrségben vagy más, március 21. utáni hivatalos vagy társadalmi szervezetekben feladatokat vállaltak. A repatriált Soós Jenő főnökről is faggattam a szigurancás, bizonyára hallott valamit gyakori összetűzéseinkről. Azt mondtam neki, hogy főnöknek precíz, szakembernek minden bizonnyal jó volt, emberi magatartását azonban én nem kedveltem, mert lenézte az alacsony sorból származó embereket, márpedig én alacsony körből, nincstelen parasztszaládból származom.

– Akkor a román bojárakat se szereti! – provokált az illető.

– Nézze, uram! Széchenyi István is gróf volt, mégis nagy embernek tartjuk. Nincstelen paraszt is lehet embertelen, buta, tudatlan, erőszakos gazfickó, és úriember is lehet példás állampolgár vagy jeles államférfi. A nemzetiség sem dönti el, ki, hány pénzt ér!

– Hanem ki, vagy mi?

– Az, hogy a dolgát mennyire érti, és milyen színvonalon végzi el. És hogy valóban végzi, vagy csak mímeli.

– Most több új, román kollégája is lett domnu Nagynak. Róluk mi a véleménye?

– Az ő munkájuk értékelése Lupuțiu főnök úr dolga. Azt azonban megmondom őszintén, hogy van köztük néhány – megneveztem őket! –, aki csak azt nézi, mikor tűnhet el, dobhatja félre az el nem végzett munkát. Van, aki csak azért kerülhetett szolgálatba, mert román. Az ilyesmit nem szeretem, mert a posta az egyik legfontosabb állami szerv, békében is, háborúban is, minden országban. Ha nincs hozzáértés, csak pro-

tekció, vagy szaktudást figyelmen kívül hagyó, másféle érdem, megette a fene! Mi lenne, ha a mozdonyokat nem hozzáértő mozdonyvezetők irányítanák, hanem hozzá nem értők, legyenek bár a legjobb hazafiak? Egy-másba futnának a vonatok!

– Érdekes, amit mond, domnu Nagy! Köszönöm a felvilágosítást.

– Nagy úr az egyik legkiválóbb emberünk, három helyett is dolgozik a leadásnál! – szólalt meg Ion Lupuțiu főnök úr, előbb magyarul, majd illemből románul is, hogy én is értem, a szigurancás is, akinek egyébként tolmácsolta az előzőekben is a válaszaimat, nekem pedig a kérdéseket. – Én el tudom bírálni – folytatta –, mert egy időben én voltam annak a részlegnek a vezetője. Mivel fokozatosan be fogjuk vezetni a román nyelvű adminisztrációt, azt javasoltam Nagy úrnak, kezdjen el románul tanulni. Nem ördögös dolog! Én románnak születtem, mégis kitűnően tudok magyarul. Ez fordítva is lehetséges!

– Bizonyára, főnök úr! Meg is teszem, ami rajtam múlik. Azt azonban ne felejtse, hogy ön magyar iskolát végzett, és gyermekként tanulta meg a magyar nyelvet, úgy könnyebb... Én viszont már huszonhét éves, családos ember vagyok, kérek egy kis türelmet a nyelvtanulásomhoz!

– Meglesz, domnu Nagy! – szól közbe a szigurancás, egy évet kap rá mindenki.

Kezet ráztunk. Ha úgy lett volna minden, ahogy akkor ígérték – lehet, hogy gondolták is, az országnövelés eufóriájában, hivatali főnökeim –, sok tragédiát takaríthattunk volna meg

magunknak mi erdélyi magyarok! Mert a harmincas évektől egy csapásra megszűnt ez a toleráns hang, s főleg a gyakorlat. A falra fölkerült mindenfelé a főlshólitó tábla: „Vorbiți numai românește!” (Csak románul beszéljen!) Most ugyan nincs kiakasztva a tábla, de mindenütt betartják. Ha magyarul szól az ember, keresztülnéznek rajta, de sok helyütt a legszívesebben keresztüldöfnék egy konyhakéssel. Akkor, 1919 nyarán, még nekem is voltak némi illúzióim egy ilyen beszélgetés – ma úgy mondanák: káderezés – után. Vettem is román–magyar és magyar–román szótárt, nyelvtant, nyelvkönyvet. Elkezdtem magánúton tanulni románul. A szigurancás kérdezte is: hogyhogy nem tudok egy szót se románul? Mondtam neki, úgy, uram, hogy olyan vidékről származom, ahol a katonai bevonulásomig én egy románnal se találkoztam. Van ilyen elég, a Székelyföldtől a Tiszáig! Ezért tartom szükségesnek, hogy önök is türelemmel viseltessenek irányunkban, és ne csak tőlünk várják el a gyors beilleszkedést.

– A magyar urak se voltak valami türelmesek! – vágott vissza érdesen a szigurancás. Még Lupuțiu főnök arca is vörös lett a méregtől.

– Elég rosszul tették! Erre fizettek rá! Gondolom – mondtam a szigurancás szemébe nézve –, önök nem akarnak ugyanarra az útra, következképp ugyanarra a sorsra jutni! Mert az erőszak, mint épp a mi uraink helytelen politikája bizonyítja, csakis ellenerőszakra vezet. Kinek jó, itt, ebben a szláv és germán tengerben?!

A szigurancás csóválta a fejét, de mosolygott. Hogy aztán, amikor kijöttem a szobából, mit mondott a főnök úrnak, azt én nem tudhatom. Úgy gondolom, akkor még nem azt, amit tíz év múlva mondott volna, ha akkor én is ugyanazt el meritem volna mondani. De akkor már én is befogtam a számat. Később ők fogták be...

Tanulgattam a leggyakrabban előforduló hivatali szakkifejezéseket, köznapit szavakat; még egy ideig mind a részlegvezetők, mind a csoportvezetők körében több volt a magyar, vagy a magyar világban fölnevelkedett és magyarul kiválóan beszélő erdélyi román, de már kezdtek beszivárogni az apparátusba, egyes beosztásokba a regáti, ókirályságbeli román gyakornokok, ifjú kezdők, akik egy szót se értettek magyarul. Rövidesen nagy port vert föl az általam már emlegetett

Mihai Guiu esete, aki a Tanácsköztársaság idején a váradi direktórium román szocialista tagja volt. Méghozzá a radikális, baloldali szocialisták köréből jött Kolozsvárról Váradra. Nyilván, azért ide, hogy ne ismerje senki. Kijelentéseiben folyvást gyűlölte a román burzsoáziát. „Megcsinálom a román hadseregben a forradalmat!” – hangoztatta. Még a csucsai román támadás előtt is követelte a román intelligencia letartóztatását, Nyugat-Magyarországra való deportálását. „Végezzék ki Nicolae Zigrét, Ciorogariu püspököt! Rózsavízzel nem lehet forradalmat csinálni!” – hangoztatta úton-útfélen, kifejezve, hogy a váradi magyar direktórium kesztyűs kézzel bánik a román urakkal. Katz Béla alig győzte mérsékletre inteni. Mikor aztán a románok bevonultak, Guiu elvtárs eltűnt Váradról. Pár év múlva maga Nicolae Zigre mesélte el, hogy prefektusságának harmadik hónapjában valaki felismerte Guiut, aki őt 1919-ben fel akarta köttetni. Rögtön elfogatta, és elővezettette. Hadbíróssággal fenyegette meg Guiut, de annak a szeme se rebbent, azt ajánlotta, hogy Zigre prefektus hívja fel Patala tábornokot Nagyszebenben. Patala letolta Zigrét: „Guiu a mi megbízásunkból ült a direktóriumban! Ő értesített bennünket a direktórium minden készülő intézkedéséről!” A harmincas években királyi iparfelügyelő lett Guiu elvtársból Kolozsváron. – Jól tejelő, hálapénzes szakma...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette

SZILÁGYI ALADÁR